

Wnioski z rankingu

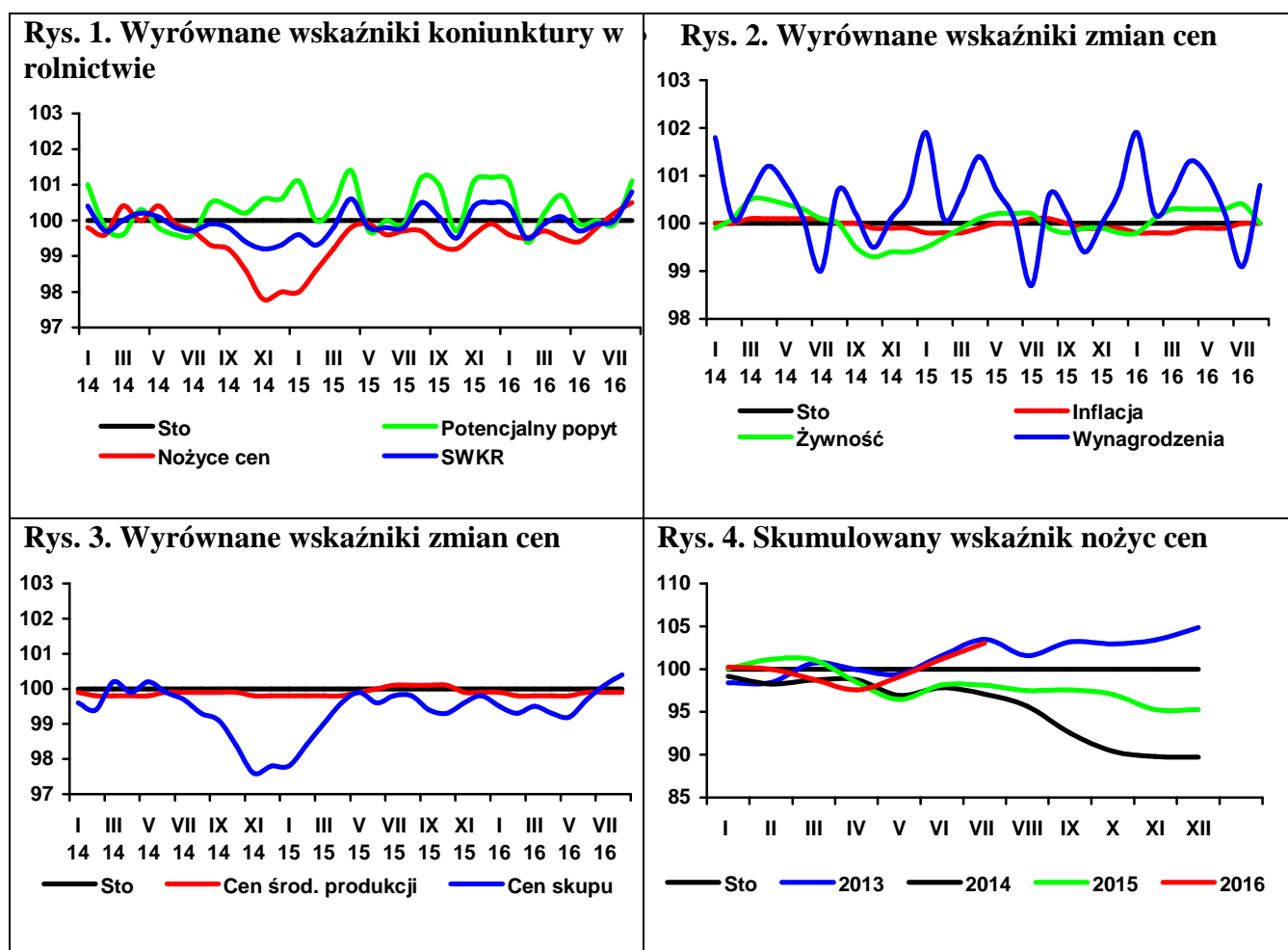
Podobnie jak w latach poprzednich podsumowując tegoroczną edycję „Rankingu 300” naszą uwagę skoncentrujemy na trzech problemach:

1. Efektywności finansowej,
2. Sytuacji (kondycji) finansowej,
3. Zależności ekonomiki uczestników rankingu od subsydiów.

Najpierw jednak warto przypomnieć ogólne uwarunkowania makroekonomiczne i wewnątrzrolnicze, w których działały gospodarstwa uczestniczące w najnowszym rankingu. Jak wynika z rysunku 1, koniunktura w 2015 roku była

Rysunek 1

Wskaźniki obrazujące zmiany rynkowych uwarunkowań produkcji w rolnictwie w latach 2013-2016

Wskaźnik zmian cen skupu liczony jest jako średnia arytmetyczna ważona dla koszyka produktów notowanych co miesiąc przez GUS i publikowanych w biuletynach statystycznych GUS. Są to zboża ogółem, w tym pszenica i żyto, ziemniaki, żywiec ogółem, w tym żywiec wołowy, wieprzowy i drób oraz mleko.

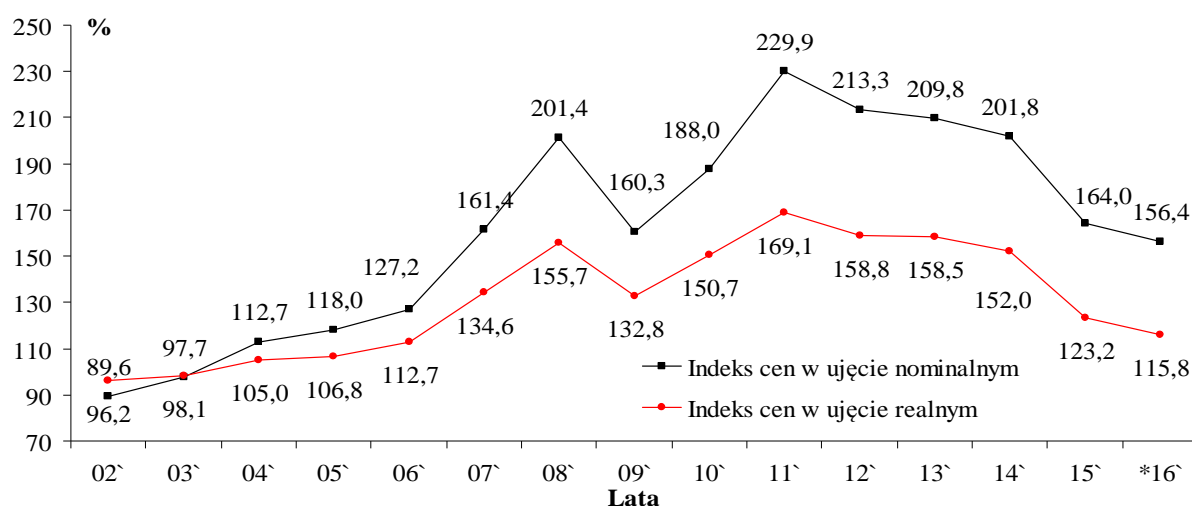
Źródło: (Rynek Rolny 2016).

średnio nieco lepsza niż w roku 2014. Szczególnie dotyczyło to I kwartału ub. r. Jednak przeciętnie sytuacja w ub.r. odbiegała zdecydowanie in minus w stosunku do roku 2013. Niepokoić musi też, że mniej więcej do maja br. koniunktura nie uległa wyraźniejszej poprawie.

Na rysunku 2 przedstawiono kształtowanie się cen żywności według FAO, Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa. Nie mogą one napawać optymizmem, gdyż od 2011 r. obydwie obliczane indeksy znajdują się w wyraźnym trendzie spadkowym. Wynika to z utrzymującej się ogólnoswiatowej presji deflacyjnej, mniejszego, niż przypuszczano, wzrostu globalnego popytu na żywność, a z drugiej strony z szybciej rosnącej jej podaży.

Rysunek 2

Indeks cen żywności na świecie (FAO-indeks)^a w latach 2002-2016*

^a Punktem odniesienia jest średnia poziomu indeksów z lat 2002-2004.

* Dane na podstawie pierwszych ośmiu miesięcy 2016 roku.

Źródło: (FAOSTAT 2016).

Efektywność finansowa

Zaprezentowana dalej analiza, tak jak w latach wcześniejszych, ma charakter tradycyjnego ujęcia mikroekonomicznego, a więc nie zajmujemy się kwestiami oddziaływania gospodarstw na środowisko przyrodnicze (dodatnie i ujemne efekty zewnętrzne) oraz dostarczaniem przez nie różnych korzyści dla społeczeństwa i całego rolnictwa (dobra publiczne). W szczególności pominięto w analizie tworzenie postępu biologicznego przez spółki ANR oraz dziesięć innych gospodarstw, które zadeklarowały, że również prowadzą prace hodowlane. Warto na wstępie również zauważyć, że w rankingu uczestniczyły praktycznie wszystkie spółki ANR. W przypadku pozostałych gospodarstw, nie będących

spółkami ANR, zdecydowanie częściej w rankingu uczestniczą gospodarstwa dobre i bardzo dobre. Z tych to właśnie powodów bardzo ostrożnie trzeba interpretować wartości średnie wskaźników i mierników dla poszczególnych form prawno-organizacyjnych gospodarstw.

W tabeli 1 przedstawiono cztery podstawowe wskaźniki efektywności dla trzech kierunków produkcji rolniczej oraz gospodarstw rybackich uzyskane w roku 2015. W porównaniu powyższym w sumie najlepiej wypadły gospodarstwa nastawione na produkcję roślinną oraz rybackie. Te ostatnie jako jedyne mogły się pochwalić dodatnią rentownością sprzedaży, a więc efektywnością uzyskiwaną tylko w transakcjach czysto rynkowych, i najwyższym indeksem tworzenia wartości. Ograniczając się teraz tylko do obiektów rolniczych, trzeba zauważyć, że roślinne osiągnęły najwyższą rentowność działalności gospodarczej i efektywność społeczną, mierzoną wskaźnikiem wartości dodanej. Ich sukces w jakimś stopniu wynika z użytkowania przeciętnie najlepszych gleb. Najgorsza, średnio biorąc, jakość ziemi z pewnością jest ważniejszą przyczyną problemów gospodarstw nastawionych na produkcję zwierzęcą. Jednak fakt, iż zazwyczaj już od lat gospodarstwa te najslabiej wypadają w kolejnych rankingach, wskazuje, że dochodzą do tego jeszcze inne poważne bariery, prawdopodobnie o charakterze strukturalnym, zlokalizowane także w sferze polityki rolnej (np. dotyczące niedostatecznego popytu na nośniki postępu biologicznego oferowanego przez spółki ANR).

Tabela 1

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w 2015 roku

Kierunek produkcji	Wskaźniki:						Liczba przedsiębiorstw
	rentowności sprzedaży [%]	rentowności działalności gospodarczej [%]	tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]	bonitacji gleby [ln]	ha UR/ przedsiębiorstwo	
• roślinny	-4,76	7,05	2,21	42,02	1,14	844	170
• zwierzęcy	-2,97	2,36	0,92	31,41	0,91	1246	46
• mieszany	-7,71	2,72	0,96	35,83	1,11	1151	76
• rybacki	1,66	5,29	3,51	34,28	-	-	20

Oznaczenia: ln – liczba niemianowana.

Źródło: opracowanie własne.

Kształtowanie się czterech analizowanych wskaźników efektywności finansowej w latach 2014-2015 wyłącznie w gospodarstwach czysto rolniczych, uczestniczących równocześnie w obydwu edycjach rankingu za ww. dwulecie (panel), zawiera tabela 2. Na samym wstępie odnotujemy, że w analizowanym dwuleciu pogorszyły się wszystkie i wszędzie cztery analizowane miary efektywności finansowej z wyjątkiem indeksu tworzenia wartości w gospodarstwach

o przewadze produkcji zwierzęcej. Niestety, w dalszym ciągu indeks ten w tych ostatnich był niższy od jedności. Dowodzi to, że w tej grupie następowała deprecjacja majątku własnego ich właścicieli. Niepokoić musi to, że w strefę tą zaczęły wchodzić w roku 2015 także jednostki o mieszanym charakterze. Jako zjawisko wysoce negatywne uznać należy również fakt, iż wszędzie pogłębiła się strata finansowa na sprzedaży. Najbardziej jest to jednak widoczne w grupie obiektów mieszanych i roślinnych. Dzięki subsydiom w roku 2015 wszystkie kierunki mogły pochwalić się jednak dodatnią rentownością działalności gospodarczej, ale w zwierzęcym i mieszanym stosowne wskaźniki kształtują się już na niebezpiecznie niskim poziomie.

Tabela 2

Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2014-2015 (te same gospodarstwa – panel)^a

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• roślinny	2015	-4,28	7,42	2,29	42,58
	2014	-1,01	12,27	3,14	45,11
• zwierzęcy	2015	-3,16	2,36	0,88	31,86
	2014	-3,65	2,81	0,84	32,39
• mieszany	2015	-7,59	2,78	0,98	36,01
	2014	-1,18	10,18	3,01	39,98

^a Wyniki uzyskane dla 260 przedsiębiorstw uczestniczących w rankingach sporządzanych dla lat 2014-2015
ln – liczba niemianowana.

Źródło: opracowanie własne.

Wpływ formy prawno-organizacyjnej gospodarstwa na jego efektywność finansową zaprezentowano w tabeli 3. Ponownie analizuje się tu te same jednostki, które uczestniczyły nieprzerwanie w rankingach za lata 2014 i 2015, a więc operuje się znów panelem. W ujęciu czterech rozpatrywanych wskaźników efektywności niekwestionowanym liderem w 2015 r. były gospodarstwa zakupione, a więc te, w których procesy prywatyzacji zostały najdalej posunięte. Warto jednak zauważyć, że ich przewaga jest bezdyskusyjna w ujęciu mikro, a więc przy odwołaniu się tylko do obydwu rentowności oraz indeksu tworzenia wartości. W przypadku natomiast wskaźnika wartości dodanej, czyli efektywności społeczno-ekonomicznej, grupa ta wygląda najsłabiej. Pod tym względem od lat palmę pierwszeństwa dzierżą jednoosobowe spółki ANR. Trzeba ponadto odnotować, że w ub. roku jedynie

gospodarstwa zakupione były w stanie osiągnąć zysk finansowy na sprzedaży (dodatnia rentowność sprzedaży). Jednak i u nich sytuacja w tym zakresie uległa pewnemu pogorszeniu w porównaniu do 2014 roku. Bez wątpienia największy regres w analizowanym dwuleciu wystąpił w RSP, w których zagrożony jest już nawet wynik na działalności gospodarczej, a bardzo niski indeks tworzenia wartości sugeruje gwałtowne przyspieszenie procesu dekapitalizacji.

Tabela 3

Efektywność finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2014-2015
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• zakupione	2015	1,65	7,84	3,14	28,76
	2014	1,88	8,90	3,13	28,55
• dzierżawy	2015	-1,53	5,33	2,04	32,60
	2014	0,32	8,71	2,77	35,47
• JSA	2015	-7,27	2,30	0,77	40,58
	2014	-3,11	8,19	2,21	42,51
• RSP	2015	-11,13	0,26	0,11	32,42
	2014	-5,81	5,46	2,00	36,48

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 2.

Sytuacja finansowa

Podstawowe wskaźniki z tego obszaru zestawiono w tabeli 4. Jasno z niej wynika, że położenie finansowe w roku 2015 najlepiej wyglądało *per saldo* w obiektach nastawionych na produkcję roślinną, gdzie i płynność statyczna (bieżąca i szybka) oraz dynamiczna (wskaźnik generowania gotówki operacyjnej) osiągała najwyższe lub drugie pod tym względem wartości. Grupa ta odznaczała się ponadto umiarkowanym ryzykiem finansowym, o czym świadczą wysokie wartości wskaźnika pokrycia aktywów kapitałem własnym i zobowiązań ogółem nadwyżką finansową. W przekroju wszystkich rozważanych wskaźników najtrudniejsze położenie finansowe było w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej. Musi to niepokoić w kontekście przeciętnie niskiej ich także efektywności finansowej.

Tabela 4

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcyjnego działalności rolniczej przedsiębiorstw w 2015 r.

Kierunek produkcji	Wskaźniki:					Liczba przedsiębiorstw
	generowanie gotówki operacyjnej [%]	pokrycie aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	płynności szybkiej [ln]	pokrycie zobowiązań nadwyżką finansową [ln]	
roślinny	15,50	77,35	4,37	2,42	0,35	170
zwierzęcy	11,68	74,88	2,07	0,72	0,26	46
mieszany	10,67	79,57	3,95	2,12	0,32	76
rybacki	9,22	67,55	3,46	2,81	0,47	20

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Ograniczając się tylko do gospodarstw typowo rolniczych, uczestniczących stale w rankingach za lata 2014 i 2015, możemy stwierdzić, że zmiany kondycji finansowej nie były takie same (tabela 5). W każdym z trzech kierunków produkcji równocześnie dwa wskaźniki ulegały wszędzie poprawie (pokrycie aktywów ogółem kapitałem własnym i płynność bieżąca), jeden stale malał (generowanie gotówki operacyjnej) a pokrycie zobowiązań ogółem nadwyżką finansową bądź malało (obiekty roślinne i mieszane), bądź rosło (gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej).

Tabela 5

Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2014-2015 (te same gospodarstwa – panel)

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	Pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• roślinny	2015	15,59	78,48	4,72	0,38
	2014	19,89	77,19	4,68	0,52
• zwierzęcy	2015	11,72	76,53	2,16	0,27
	2014	11,80	74,58	2,05	0,26
• mieszany	2015	10,74	80,69	3,99	0,34
	2014	17,18	79,48	3,91	0,59

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 2.

Informacje o zmianach sytuacji finansowej tych samych gospodarstw typowo rolniczych uporządkowanych wg form prawno-organizacyjnych, uczestniczących nieprzerwanie w rankingach za lata 2014-2015, zestawiono w tabeli 6.

Wynika z niej, że po raz kolejny najsolidniejszą kondycją finansową legitymowały się jednoosobowe spółki ANR. Ich przewaga była bezdyskusyjna aż w trzech z czterech ocenianych wskaźników. Jako zjawisko pozytywne trzeba odnotować również i to, że we wszystkich czterech formach prawno-organizacyjnych zarządzający dużą uwagę przywiązywali do zachowania bezpiecznej płynności. I trzeba przyznać, że generalnie im się to udawało. Warto także zauważyć, że formy te wykazują już znaczne podobieństwo w strukturach finansowania, w których dominuje kapitał własny. Świadczy to o ich niskim poziomie ryzyka finansowego. Pewien niepokój musi budzić natomiast to, że w latach 2014-2015 we wszystkich formach pogorszyła się zdolność generowania gotówki operacyjnej oraz pokrycie zobowiązań nadwyżką finansową.

Tabela 6

Sytuacja finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2014-2015
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką finansową [ln]
• zakupione	2015	13,15	73,82	3,30	0,30
	2014	13,81	72,30	3,31	0,35
• dzierżawy	2015	13,73	71,69	2,55	0,23
	2014	16,91	69,15	2,34	0,28
• JSA	2015	11,59	86,66	4,29	0,62
	2014	16,12	85,82	4,33	0,92
• RSP	2015	6,79	74,77	3,38	0,22
	2014	11,81	72,46	3,29	0,40

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 2.

Zależność od subsydiów

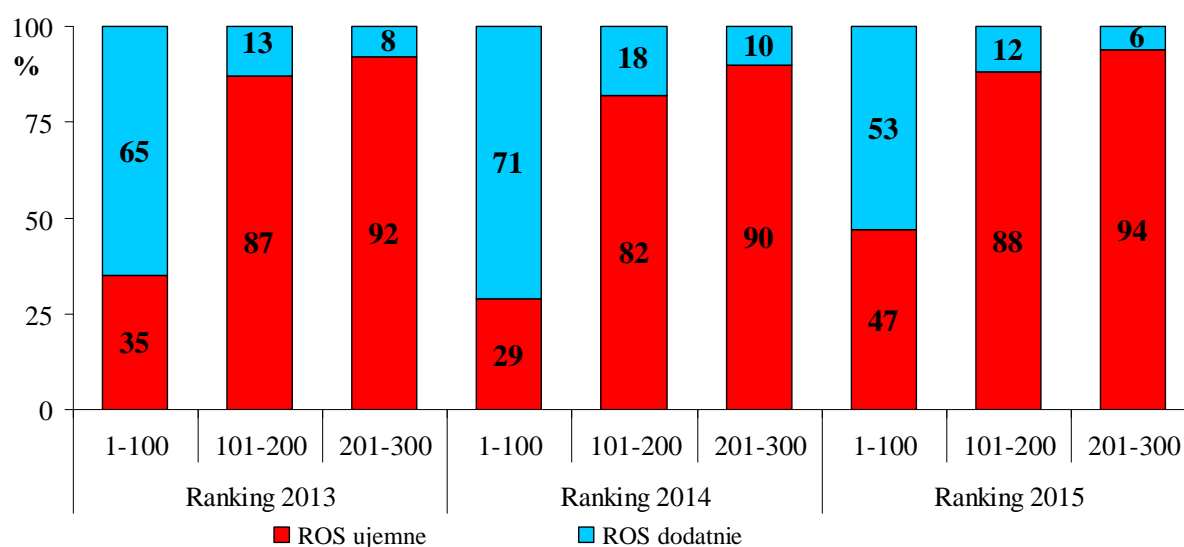
To wciąż temat, który budzi kontrowersje społeczno-polityczne i nie do końca jest zbadany na gruncie teorii oraz z mnóstwem niejednoznaczności, jeśli chodzi o wyniki badań empirycznych. Dzieje się tak, gdyż subsydia wielostronnie/wielokanałowo oddziałują na postawy, zachowania i decyzje producentów rolnych. Chodzi tu o ich kapitalizację w wartości ziemi i rzeczowych aktywów trwałych oraz stawkach czynszów dzierżawnych, przeciwstawne wpływy efektu dochodowego i substytucyjnego, łagodzenie ograniczeń finansowych i kredytowych, zachęcanie do zachowań bardziej ryzykownych wśród rolników i tworzenie efektu majątkowego. Do tego dochodzą *cross-compliance* i „zazieleńienie”, które prowadzą do użytkowania gruntów marginalnych. Na to nakładają

się niedoskonałości rynków kredytowego, ziemi i pracy na wsi oraz zwrotne oddziaływania deformacji rynków produktów rolnych i warunków konkurencyjności powodowane przez subsydia. Cały czas musimy również pamiętać, że bodźce do powiększania produkcji rolniczej płyną też z oczekiwań rolników, iż przyszły system wsparcia wprost będzie nawiązywał do ich wcześniejszych dokonań.

Tradycyjnie tą część naszego komentarza zaczynamy od przedstawienia rozkładu wskaźnika rentowności sprzedaży (ROS). Jak widać na rysunku 3, w najnowszej edycji rankingu nastąpiło jego zdecydowane pogorszenie, przede wszystkim w stosunku do roku 2014. W każdej setce ubyło bowiem gospodarstw, które osiągały zysk na sprzedaży, a więc – całkiem teoretycznie – mogłyby sobie poradzić bez subsydiów.

Rysunek 3

Rozkład rentowności sprzedaży (ROS) w trzech setkach gospodarstw w latach 2013-2015

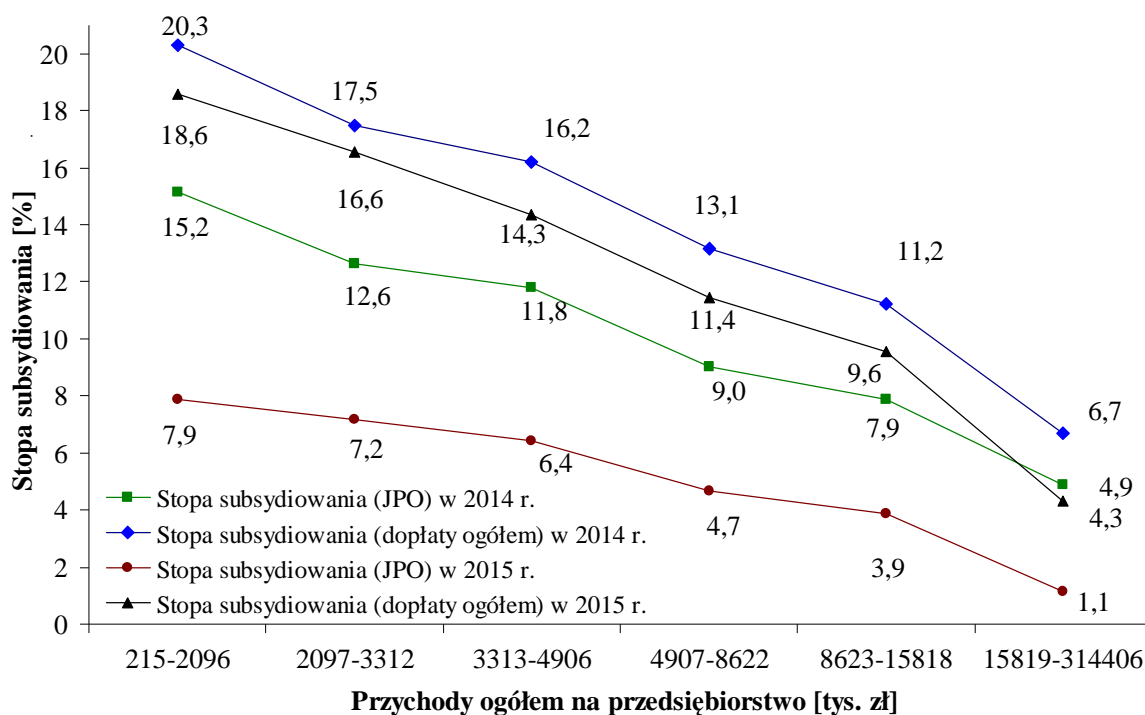

Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 4 przedstawiamy kształtowanie się dwóch stóp subsydiowania: pierwszej, w której jednolitą płatność obszarową podzielono przez przychody ogółem oraz drugą, gdzie całość wsparcia budżetowego odniesiono do tychże przychodów. Podobnie jak w latach poprzednich, uzyskano, iż obydwie stopy malały, gdy powiększała się średnia kwota przychodów ogółem na gospodarstwo. Warto jest natomiast podkreślić to, że obydwie stopy subsydiowania w roku 2015 były wyraźnie niższe niż w roku 2014.

Rysunek 4

Zależność między jednostkowymi przychodami ogółem a stopą subsydiowania w latach 2014-2015 (dane panelowe)

Źródło: opracowanie własne.

W 2015 roku tylko pozornie znacząco zmieniła się struktura wsparcia budżetowego badanych gospodarstw (por. tabelę 7). Polega ona na pojawieniu się płatności za „zazielenienie”. Jeśli jednak tą ostatnią potraktuje się jako składnik wsparcia bezpośredniego, to struktura subsydiów bardzo przypomina tą obserwowaną w roku 2014. Pewne różnice dotyczą jedynie spółek ANR.

Tabela 7

Struktura wsparcia budżetowego w ramach środków unijnych w 2015 r. wg form prawno-organizacyjnych przedsiębiorstw rolnych

Instrument wsparcia	Forma:			
	Spółki SP	Dzierżawy	Zakupione	RSP
-jednolita płatność bezpośrednia	28,26	39,03	38,72	42,80
-płatność za „zazielenienie”	38,41	33,24	28,50	28,47
-płatność cukrowa	10,45	7,29	9,31	6,07
-płatności rolnośrodowiskowe	1,87	2,58	1,98	2,86
-dotacje inwestycyjne	4,63	3,73	6,50	2,74
-pozostałe	16,38	14,12	14,99	17,06

Źródło: obliczenia własne.

W tabeli 8 przedstawia się dwie wcześniej analizowane już stopy subsydiowania, ale w zależności od ukierunkowania produkcji gospodarstw. Zróżnicowanie ich kształtowania się wciąż było bardzo duże. Po pierwsze, od lat najsilniej relatywnie wspierane są przez budżet gospodarstwa nastawione na produkcję roślinną. Ich przewaga nad obiektami wyspecjalizowanymi w produkcji zwierzęcej, najmniej subsydiowanymi w roku 2015, wynosiła 2,2 raza (JPO) i 2,1 raza (suma płatności), a przy tym wzrosła w stosunku do roku 2014. Po drugie, stopa subsydiowania bazująca na JPO w dwuleciu 2014-2015 zmalała dla wszystkich kierunków produkcji rolniczej. W podobnej skali spadła też stopa oparta o całość wsparcia. Wśród gospodarstw typowo rolniczych stopień subsydiowania relatywnie najbardziej obniżył się przy tym w obiektach nastawionych na produkcję zwierzęcą. Po trzecie, druga stopa subsydiowania u rybaków w analizowanym okresie zmalała o 23% i była prawie trzy razy niższa niż w obiektach roślinnych. O tych różnicach i tendencjach powinniśmy cały czas pamiętać, analizując i interpretując rankingi oraz podrankingi.

Tabela 8

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem
wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2014-2015 (dane panelowe)

Kierunek produkcji	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2014	2015 ^a	2014	2015
• roślinny	9,37	7,35	12,88	10,10
• zwierzęcy	5,24	3,35	7,06	4,91
• mieszany	7,59	5,76	10,96	8,83
• rybacki	-	-	4,48	3,45

^a suma jednolitej płatności obszarowej i płatności za „zazielenienie”

Źródło: obliczenia własne.

Nieco mniejsze jest zróżnicowanie stóp subsydiowania według form prawno-organizacyjnych gospodarstw, o czym przekonuje tabela 9. Jednak rozrzut wartości w roku 2015 powiększył się w porównaniu do 2014 roku. Oczywiście, we wszystkich formach obydwie stopy subsydiowania w analizowanym dwuleciu zmalały, najbardziej przy tym w przypadku spółek ANR, których w największym stopniu dotknęła redukcja maksymalnej kwoty wsparcia bezpośredniego na jedno gospodarstwo. Warto ponadto zauważyć, że w roku 2015 relatywnie najsilniej subsydiowane były RSP. Ich przewaga nad gospodarstwami zakupionymi, finansującymi się w najmniejszym zakresie funduszami budżetowymi, wyniosła ponad 49% (dopłaty bezpośrednie) i 41% (całość otrzymanych subsydiów).

Tabela 9

Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem wg form prawno-organizacyjnych przedsiębiorstw rolnych w latach 2014-2015 (dane panelowe)

Forma:	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2014	2015 ^a	2014	2015
• zakupione	4,71	4,27	7,02	6,36
• dzierżawy	6,86	5,02	9,28	6,88
• JSA	7,68	4,93	10,54	7,41
• RSP	7,33	6,37	10,30	8,96

^a suma jednolitej płatności obszarowej i płatności za „zazielenienie”

Źródło: obliczenia własne.

mgr inż. Adam Kagan
 prof. dr hab. Jacek Kulawik
 Instytut Ekonomiki Rolnictwa
 i Gospodarki Żywnościowej-PIB